

CONCLUSIONS**ASSUMPTA SERRA I CLOTA**

Doctora en història medieval i arqueòloga. Especialitzada en història rural, en concret en el mas/masia

Coordinadora del I Congrés del Món de la Masia

Ara ja a finals del curs i passat un temps de la celebració del Congrés, és un bon moment per fer-ne una valoració. La possibilitat de refrescar la memòria a través de la gravació que podem fer dels tres dies del congrés permet tenir-ne una visió general sempre actualitzada.¹ És així que ens adrecem a tots vosaltres per agrair-vos la bona disposició que heu mostrat.

Aquest interès per la gent del territori, les seves inquietuds, la seva realitat, on som i on anem és el que ha marcat el contingut del congrés, centrat en la unitat organitzativa més propera, com és la masia. Podem dir que hem tocat tots els temes, entenent que molts s'interrelacionen i no es poden comprendre sense aquests lligams. I comprendre aquesta realitat, tenint el compte els problemes i presentant elements de reflexió amb vista a un futur, n'ha estat l'objectiu essencial.

Tot fent un repàs en cada un dels apartats, podem sentir-nos molt agraïts per la presència i exposició de reflexions del conseller del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural (DAAM) de la Generalitat de Catalunya, Sr. Josep M. Pelegrí, que inaugurarà el congrés. Entre els molts aspectes que va presentar podem destacar-ne tres reflexions: 1. Necessitat imperiosa de generar una societat autosuficient i sostenible; 2. Promocionar la producció de proximitat amb un apuntament en les noves tecnologies, i 3. Revitalització del món rural des de l'Administració.

La conferència inaugural, a càrrec de Jordi Sala, director general de Desenvolupament Rural, incidí en la nova direcció que pren la Unió Europea (UE) tot potenciant la pluridisciplinarietat en els diversos sectors i ajudes per tal de que interactuïn els diversos departaments en els quals hi participen.

¹ Aquestes conclusions s'han fet tenint en compte també les reflexions aportades per la majoria dels responsables de les presentacions dels blocs: X. Armesto, N. Monilo, J. Trias, C. Folc, L. Viladomiu, R. Serrat, F. Estrada, S. Ponce, M. Alcindor i J. Curós. També s'ha pogut comptar amb les aportacions d'alguns membres de la fila zero com M. Mercadé, J. Serra, R. La Cuesta, J. Casajoana, R. Juvé i M. del Rey. N'ha fet una revisió M. Mercadé.

Bloc 1.1.

Fou presentat per Xosé A. Armesto, el qual va posar l'èmfasi en la nova ruralitat en contraposició al que s'esperava fins ara. El que actualment se n'espera és equilibri territorial; control mediambiental; paisatge atractiu i ser respectuosos amb el canvi climàtic, punt del qual se'n fa bandera però que no es trasllueix en la realitat.

Les diverses comunicacions permeteren incorporar les experiències concretes de problemes per part d'autors actius com el presentat per Anna Albó, que destacà que l'organització actual del territori destrueix el món rural entre polígons i infraestructures, a partir del model de Figueres. Igualment Pere Vidal, considerà que s'està urbanitzant el món rural, segons copsa en la Catalunya Central. Per la seva part, Joan Closa, cap del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, va considerar un element de desenvolupament rural la revalorització del patrimoni construït. Laura Dalmau, com a subdirectora del Departament de Desenvolupament Rural, va exposar en detall les polítiques de desenvolupament rural econòmic amb fons de la UE. Montserrat Lligades, d'Unió de Pagesos, va fer una interessant reflexió del que passa amb els nous usos que pot tenir el mas i la masia. El debat reivindicà polítiques més reflexives amb més participació, més dinàmiques (Eva Garcia, directora de l'Avaluació a Posteriori del PDR de Catalunya 2007-2013, GAP Recursos, SL); potenciar l'ús tradicional de la masia i el seu terreny (Josep Montasell, tècnic del Territori. Àrea de Territori i Sostenibilitat de la Diputació de Barcelona) i l'eficàcia dels ajuts europeus (Jordi Vilalta, gerent del Consorci per al Desenvolupament de la Catalunya Central).

Bloc 1.2.

La conferència d'Enric Tello, catedràtic d'Història Econòmica de la UB i especialitzat en història ambiental dels paisatges agraris de la Mediterrània presentà les darreres tendències en l'àmbit mundial (La Fao, Convenció Europea del Paisatge, entre altres) d'una visió biocultural de la matriu global del territori, entenent que coincideixen persones i paisatges vius. Pel seu funcionament calen els sabers vius i la conservació de la natura amb factors pertorbadors que no la destrueixen. Valora l'ecologia a Catalunya i el paper que hi juga la masia.

La presentació del bloc la va realitzar Neus Monllor, que centrà el tema en la nova pagesia entenent que ara les explotacions familiars ja no es traspassen únicament de pares a fills, sinó que també es compta amb la incorporació de pagesia novvinguda que aporta, juntament amb la local, elements nous d'innovació, així com mirades alternatives al sistema agrari tradicional.

Les comunicacions, si bé es poden agrupar en temà-

tiques diferenciades com ara el tema de la masia com a element tant constructiu com familiar i inherent al poblament (tractat per Xabier Eizaguirre i Carles Crosas i també per Montserrat Cucurella i Francesc Valls) o la qüestió dels canvis socioeconòmics que es produeixen amb la introducció de la maquinària, que canvia el model de producció familiar (comunicacions de Francesc Reguant, Albert Esteve i Miquel Valls i Neus Monllor), cada una d'aquestes presentà particularitats pròpies de la zona de treball o de les temàtiques treballades. Els mateixos autors Montserrat Cucurella i Francesc Valls presentaren com el procés d'especialització vitivinícola del Penedès impulsat des de les masies va comportar un creixement demogràfic molt significatiu durant la llarga fase d'expansió de la viticultura (segles xviii-xix). Tot continuant amb l'anàlisi del passat per entendre el present, Albert Esteve i Miquel Valls presentaren una comunicació en la qual elaboren un mapa de l'àrea d'influència territorial de les masies a Catalunya a l'any 1860, realitzat a partir del Nomenclàtor del Cens de Població d'aquell any.

Ja avançant en el període estudiat, Emma Llach i Joan Linàs mostren com la vall de Querós, a les Guilleries, està deshabitada des de fa mig segle. Un estudi històric, arqueològic, documental i etnològic de la vall ha permès reconstruir l'evolució i les característiques i quina fou la vida dels seus darrers habitants.

Passant ja a una reflexió des d'avui dia trobem la comunicació de Xabier Eizaguirre i Carles Crosas, que reflexiona sobre quin és el present i el passat del model territorial de la masia. Algunes investigacions realitzades des del Laboratori d'Urbanisme (LUB) s'han centrat en l'anàlisi de les modificacions que han experimentat alguns territoris catalans amb forta presència de la masia, i molt especialment, l'entorn de la Plana de Vic.

Especial pel marc geogràfic fou la de Joan Peytaví, el qual reflexiona sobre el Vallespir, que considera com un territori de frontera històrica on el mas constitueix des de fa molts segles l'hàbitat tradicional majoritari i encara avui representa l'element paisatgístic més emblemàtic, circumstància única a la Catalunya del Nord.

Si en les comunicacions anteriors s'exposen les migracions internes de Catalunya i l'abandonament de zones, en la Francesc Reguant, es presenta unes gràfiques i estadístiques on es mostra aquest fenomen a Catalunya en general i cerca l'explicació de les diverses causes entre les quals hi ha el regadiu o els mitjans de comunicació.

Finalment Joan Tort analitza la pervivència de la nomenclatura antiga de masos i masies en la toponímia actual, tant en els noms de les ciutats, viles i pobles com en els veïnats, barris i urbanitzacions. Un treball fet des de la metodologia de la geografia.

En la fila zero hi intervingueren Antonio Enjuanes, sub-

director general d'Infraestructures Rurals del DAAM, el qual va reclamar que es compaginin les relacions i els interessos entre la nova pagesia i els que s'hi mantenen. Per la seva part Llorenç Baró (aficionat al món de la masia) féu dues aportacions vitals per al manteniment del món pagès: l'arribada de l'electricitat a totes les masies i fomentar l'arrendament o les segregacions de part dels terrenys d'una masia que es troba dins un terreny més ampli o en procés d'abandonament. Marina Vilaseca, de la Cooperativa L'Arada (Projecte Territori de Masies), considera que el món rural està en un bon camí segons ha pogut apreciar per les comunicacions i intervencions, ja que s'aposta per l'agroecologia, que considera que és el futur. Finalment, Montserrat Mercadé (Societat Catalana d'Ordenació del Territori —SCOT—) reflexiona sobre la incorporació d'aquesta nova pagesia i la seva pervivència amb el relleu generacional. El debat amb el públic ha estat molt intens sobre temes com la segregació horitzontal (Vall d'en Bas); la problemàtica actual d'accés a la terra o la creació d'un banc de terres, amb el suport de l'Administració; no es pot pensar a resoldre els problemes actuals sense un planejament de futur. La crisi general també ha afectat el món rural amb la incorporació de fills, molt preparats, en finques de la família. Enfront de l'opinió que la filosofia de la nova pagesia no és sostenible, ja que ara com ara no és suficient per viure, s'hi ha contraposat la preparació de la joventut per encarar aquesta activitat amb vista a un mercat i uns beneficis suficients, tot i que tot just es troba en els inicis.

Bloc 1.3.

La presentació del bloc va ser a càrrec de Júlia Trias, responsable d'Aplicació de les Polítiques de Paisatge, Departament de Territori i Sostenibilitat, que va explicar l'aposta de la Llei d'urbanisme feta a l'any 2002 en crear la figura del Catàleg de masies com a instrument per a la recuperació del ric patrimoni català, la seva funció al llarg dels anys i quina és la situació actual.

Comunicacions com la de Mònica Alcindor, que considera que hi ha una dicotomia entre la tradició i la modernitat en les rehabilitacions de masies, de tal manera que la normativa dels catàlegs és massa estricta i immobiliària. Núria Camps, tècnica de l'Ajuntament de la Vall d'en Bas que va presentar l'evolució del catàleg des del punt de vista jurídic, tant en els aspectes positius com els que caldria millorar. Un cas particular és el de l'horta de Lleida, presentat per Daniel Paul, que ho és tant per la forma constructiva com per l'aspecte agrari, ja que abraça un espai molt ampli de l'entorn de la ciutat.

Fila zero amb la participació de Joan Maluquer (Fundació Mas i Terra), que ha participat activament en l'elaboració de catàlegs i destaca que la normativa que contenen no es féu després d'una reflexió i es nota en la falta d'organització.

Raquel Lacuesta (doctora en Història de l'Art i, fins l'any 2014, cap de la Secció Tècnica d'Investigació, Catalogació i Difusió del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local) recorda tot el treball que es féu en anys anteriors de recollida de material d'edificis rurals entre els quals de masies i va estar d'acord a considerar que la masia és un monument, ja que representa els nostres valors culturals i com a tal s'ha de tractar. Finalment considera que és més viable fer projectes per a cada edifici que no complir una normativa general. Robert Juvé (arquitecte i tresorer de l'Agrupació d'Arquitectes Urbanistes de Catalunya —AAUC—; agrupació depenent del COAC) defensà la viabilitat dels catàlegs fins i tot en la nova llei d'urbanisme, ja que representa una normativa que permet la recuperació i protecció d'aquests edificis. Demanà canviar la terminologia d'espai no urbanitzat per espai obert. El públic intervingué donant veu als sense recursos que no poden millorar ni encetar una nova modalitat per fer rendible la masia, entre els quals hi ha avis.

Bloc 2.

El bloc de la recerca i noves tecnologies en les qüestions agroalimentàries tenia la intenció d'apropar a la població tota una temàtica molt desconeguda i, per aquesta raó mal compresa, quan la realitat és d'una gran rellevància per al futur d'aquest sector. Per això es demanà la intervenció de persones coneixedores del tema que en fessin una semblança prou entenedora i que això fos una eina de pedagogia. En aquesta línia començà amb la conferència de Josep M. Monfort, director general de l'Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries (IRTA), que presentà la situació tan important que viu el sector agroalimentari a Catalunya, tant pel que fa a la producció com de recerca. Un moment en què el sector és un puntal en la sortida de la crisi, mentre que en la recerca es pot concloure que té les bases per esdevenir un territori intel·ligent en agroalimentació europea.

Tant l'estat de la qüestió de la matèria com les comunicacions presentaren casos concrets molt adaptables al món de la pagesia. Així, la presentació del bloc anà a càrrec de Joan Simó, Fundació Miquel Agustí. Escola Superior d'Agricultura de Barcelona (ESAB, UPC), el qual se centrà en l'evolució, des de l'inici, de l'estudi de varietats vegetals i com s'anaren incorporant, per acabar amb els estudis actuals.

El grup format per Ignasi Iglesias, Laura Torguet, Inés Santoro i Xavier Farré presentà una comunicació en què explicaren com la incorporació del conreu de pomes de muntanya com a producte de proximitat amb valor afegit ajudava també a potenciar les zones. Semblant a aquesta fou la presentada pel grup format per Anna Puig, Carme Domingo, Marc Sans i Salvador Puig, centrada en aquesta ocasió en la viticultura cercant varietats del passat. Per la seva banda Jordi Garcia, tot explicant com funciona la

recerca en l'IRTA, se centrà en els arbres fruiters i hortalisses per mostrar com es pot aconseguir una millora genètica de fruiters i d'espècies hortícoles, per aconseguir varietats més productives i millor adaptades al medi. La tècnica emprada es coneix com el genoma, que com diu "El genoma no reemplaça la millora genètica però és una bona eina".

En relació amb la ramaderia el grup format per Joel González, Elsa Lloret, Marta Gil, Joan Parareda, Pilar Rovira, Marina Gispert, Jacint Arnau, M. Àngels Oliver i Valeri Salgot presentà un exemple concret de la selecció genètica porcina més adequada per a producció ecològica feta per encàrrec de l'empresa Salgot i quins paràmetres es tenien en compte. D'altra banda, Pere Muñoz exposà la conveniència de fer una valoració de l'impacte ambiental del nostre sistema productiu en totes les seqüències i presentà la tècnica del ACV, la qual avalua tot el cicle de vida d'un producte. També amb l'objectiu de la producció de qualitat fou la comunicació del grup format per Judit Arno, Rosa Gabarra i Jordi Riudavets, que presentaren el control integrat de plagues com la millor manera de controlar-les, ja que es considera que és l'eina que suposa un baix impacte mediambiental i econòmicament viable.

El grup format per Carme Biel, Robert Savé, Pere Muñoz, Àlex Bach, M. Terres, M. Calderer i L. Llenas, presentà dos projectes europeus sobre l'ús de l'aigua en el conreu i la ramaderia en una casa de pagès, tot analitzant la despesa, la qualitat, el que es coneix com a cicle de l'aigua. Finalment es presentà el treball centrat en l'adob per part del grup compost per Francesc Domingo, Eva González i Carles Mallo de la Fundació Mas Badia. Hi intervingueren com a fila zero per al debat Abel Mariné (doctor, catedràtic emèrit del Departament de Nutrició i Bromatologia. Campus de l'Alimentació de Torribera, UB) i Buenaventura Guamis (CEO Parc de Recerca UAB), els quals expressaren la necessitat que la recerca estigui encarada a millorar la vida de les persones i més en el moment actual.

L'apartat de les noves tecnologies anà a càrrec de Carles Folch, que donà el missatge que "Les TIC no són una fórmula màgica, són eines. Milloren la vida de tots els habitants del planeta. Ajuden al desenvolupament i a pagar el coneixement".

Foren quatre les comunicacions presentades. La primera, a càrrec de Josep M. Masses i Jaume Sió, presentà el projecte de la Generalitat RuralCat, la comunitat virtual agroalimentària i rural concebut com un portal temàtic implantat al territori per donar servei a les necessitats dels professionals. La segona, presentada per Guillem Miralles, exposà el projecte de la Diputació de Barcelona en la dinamització del territori a través de l'enfortiment del teixit empresarial de productes alimentaris locals i de qualitat. D'altra banda, Ramon Roca presentà l'experiència d'un grup de pagesos que fundaren la Fundació Guifi.net, la

qual considera que la infraestructura de telecomunicacions és un bé comú, sense aprofitament econòmic i a cost just. D'altra banda, Emilio Gil parlà sobre l'agricultura de precisió i les noves tecnologies en les petites i mitjanes explotacions, les quals tenen majors dificultats per implementar-les.

Bloc 3.

La presentació d'aquest bloc, destinat a la visió social de la masia, anà a càrrec de F. Xavier Roigé, catedràtic d'Antropologia social i degà de la Facultat de Geografia i Història de la UB, el qual va centrar la seva conferència en dos blocs: l'un analitzà la realitat de la vida familiar en la masia en el passat i en va rebatre molts tòpics i l'altre basat en la realitat actual, amb tots els canvis, centrat en el territori del Montseny.

L'estat de la qüestió el presentaren Ferran Estrada i Santi Ponce, els quals plantejaren les seves reflexions a través de dos punts: 1. La necessitat d'abordar l'estudi del mas com una institució social amb múltiples dimensions: l'arquitectònica, la familiar i demogràfica, l'econòmica, la social, la jurídica i la simbòlica. 2. La necessitat d'estudiar i tenir en compte les diferències, fugir de visions homogeneïtzadores tant de les masies com de les persones.

Les comunicacions les varen agrupar segons el contingut. Així, el primer contingut estigué dedicat a la masoveria en el seu aspecte historicopolític com les causes i conseqüències de les col·lectivitzacions en la primer terç del segle xx per part de Guillem Puig o el sindicalisme anti-franquista que presentà Cristian Ferrer. Tres comunicacions tingueren com a punt en comú la història de les masies, com la presentada per Margarida Genera sobre l'evolució històrica amb imatges i material de Can Poi del bosc de la Garriga; M. Àngels Sanlleu s'estengué en "çò de Pèirponin d'Arròs", una casa forta aranese dels segles xviii-xx, i els germans Cau Aner, que desenvoluparen tasques més socials i culturals a part del conreu. El grup format per Eduard Milan, Arantxa Morán, Sònia Rosa Guisado i Jordi Petit, centrat en la masia de Can Riera del barri de la Verneda de Barcelona, no solament mostraren el recorregut històric i contractual de la masia, sinó que platejaren un projecte de recuperació patrimonial com a centre cultural per al barri.

Un segon tema se centrà en la presentació d'iniciatives d'estudi de la masia de principis de segle xx. Si bé podria haver estat un tema presentat com a nostàlgia d'uns valors, les dues comunicacions exposaren la mentalitat i els interessos polítics de l'època. Josep M. Garcia se centrà en Montserrat, entesa com la masia de tots els catalans, i Montserrat Solà, sobre el grup, motius i metodologia de "L'estudi de la masia". Finalment, enquadrat sobre la dimensió patrimonial i en el marc dels nous usos de la masia, es presentà la comunicació de l'ecomuseu del blat per part

de Jacint Torrents i Santi Ponce.

En el debat promogut per la fila zero, en Joan Casajoana, propietari de tres masies a més d'ermites i esglésies privades, demanà la preservació de la documentació privada d'aquestes masies, així com es denuncià la confiscació, en el passat, d'aquestes esglésies privades per part dels bisbats.

Bloc 4.

Dedicat a l'economia de la masia-empresa, tingué un format diferent i compaginà l'exposició de la comunicació amb reflexions sobre el tema exposat. Fou presentat per Lourdes Viladomiu i Jordi Rossell. Especial rellevància tingué la intervenció d'Andreu Ferrer (Unió de Pagesos), que exposà la situació actual de la política agrària comunitària (PAC). Neus Monllor concretà la intervenció sobre el seu treball de la nova pagesia que ja s'havia parlat en el bloc que ella mateixa havia presentat de demografia.

Esther Loaisa i Joan Molla van presentar el cas del poble de Calonge, al Baix Empordà, que amb els anys ha aconseguit que els mateixos pagesos (22 juntament amb altres persones i l'Ajuntament constituïts en Fundació) puguin produir i comercialitzar al detall, en mercats, el vi propi del poble. Un altre el presentà Maria Aulinas per la Vall d'en Bas, que va experimentar una transformació cap als anys 1970 (concentració parcel·lària) que permeté als 7 pobles que constitueixen el municipi organitzar-se com a cooperativa amb una producció intensiva en agricultura i ramaderia tot aconseguint també una denominació de Rebost de Terra. En sentit contrari és el cas presentat per Àngels Travé, que exposà la pèrdua del mas de les Garrigues de Sant Cugat Sesgarrigues (Alt Penedès), en el qual hi havien estat treballat els masovers al llarg de diverses generacions i el seu lloc actualment l'ocupen unes quantes empreses. Esteve Cabré i Albert Alegret van presentar una proposta per tal que la masia pugui canviar d'ús sense que això li suposi cap detriment, de tal manera que si el nou ús no funcionés es pogués recuperar l'estat inicial i començar de nou.

A la fila zero hi intervingueren Jordi Rovira (família Rovira de Sagàs), al Berguedà, va explicar com els cinc germans viuen tots del sector, produint i consumint incloses la transformació dels productes i la comercialització a restaurants, hotelets rurals. Andreu Ferrer, coordinador tècnic d'Unió de Pagesos de Catalunya, presentà propostes del sindicat per afavorir la pagesia com per exemple demanar diferent pressió fiscal per als qui viuen allunyats i no gaudeixen de tots els serveis bàsics; parlà també dels conflictes per les infraestructures que envaeixen el territori i sobre la retallada econòmica que ha fet el govern de l'Estat dels ajuts que es reben de la UE. D'altra banda, Cristina Tous de la Fundació Agrotèrritori, situada a Girona, va explicar que donaven suport no solament a la pagesia en recerca per fer

front als nous reptes sinó també a empreses i cooperatives tant a Catalunya com fora. Finalment, Isabel Salamaña, doctora en Geografia i professora de la UdG, va demanar que hi hagi més contacte entre la pagesia i el sector de la recerca per tal de fer-la conèixer.

Bloc 4.2.

Dedicat a les alternatives: producció de proximitat, ecològica i agricultura social. Va ser presentat per Laura Ibáñez, la qual va donar explicacions i definicions per entendre i diferenciar les produccions de proximitat (no només producció local), producció ecològica i agricultura social com a formes alternatives cap al canvi de paradigma que s'està produint, totes incloses en el concepte de multifuncionalitat, tant present en l'economia agrària si es vol fer viable i sostenible.

La primera comunicació fou presentada pel grup format per Antoni F. Tulla, Carles Guirado, Anna Badia, Ana Vera i Natàlia Valldeperas, els quals van presentar el marc de l'agricultura social amb tots els projectes de recerca que hi treballen actualment. L'agricultura social (*social farming*) està cada vegada més representada a Europa, tot i que a Catalunya encara és molt incipient. Es dediquen a col·lectius d'exclusió social i són una alternativa a l'agricultura tradicional que cerquen la sostenibilitat ambiental, social i econòmica. Pau Moragas, de la cooperativa de L'Olivera, presentà el projecte. Fundada l'any 1974 a Vallbona de les Monges, treballen l'agricultura de secà i vins i olis. Jordi Pietx presentà l'emprenedoria social relacionada amb la masia i el que volen és aconseguir ser rendibles i exposà 10 projectes concrets a Menorca (casa de lloc), diversos indrets del territori català i també a Europa. S'estructuren en el camp de la conservació del paisatge; habitatge social per a persones en l'àmbit local; agroturisme; accés i transmissió de la terra. La darrera comunicació continua amb el tema d'emprenedoria i la presentà Joan Muntané en relació amb el "viver d'agricultors de Rufeà", que pertany a l'horta de Lleida i està potenciat per part del mateix ajuntament.

Bloc 4.3.

Turisme rural, presentat per Ramon Serrat, que féu un repàs dels orígens, les causes i els beneficis que comportà. Segueix una reflexió sobre el que cal revisar després de 30 anys de la seva implantació. Les comunicacions també mostraren aquesta necessitat tot i exemples concrets de funcionament. Montserrat Coberó, com a directora dels Serveis Tècnics de Turalcat (Confederació del Turisme Rural i l'Agroturisme de Catalunya), féu una exposició global del que representa el turisme rural. La comunicació dedicada a les barraques del delta de l'Ebre, per part de M. Teresa Barrial i Xavier Abril, explicà la metodologia que van utilitzar per inventariar-les i donar-los un nou ús, com ara el turisme

rural, com a forma de conservar i potenciar el territori. Victòria Bassa, com a tècnica de Monumenta, exposà què aquesta associació defensa el patrimoni privat. Presentà el cas concret de la masia de cal Gener (Baix Penedès), soci de Monumenta, transformada en hotel de turisme rural. Empar Vaqué va presentar la transformació d'un molí com a hotel de turisme rural.

D'altra banda, Josep Costa va presentar l'evolució de la normativa reguladora del turisme rural a Catalunya a partir dels decrets dels anys 1983, 1995, 2006, 2010 i 2012. En concret, tres en representen els orígens (1983), l'evolució conceptual dels establiments (1995) i la consolidació conceptual de la normativa per obrir un establiment de turisme rural (2006). La comunicació de Gemma Francès també va estar dedicada a una revisió de la normativa i també a la reflexió sobre els nous turistes que demanen altres serveis.

La fila zero va estar formada per Jordi Balari, gerent de la Cooperativa 2147 Mans, que explicà qui són, com es van formar i els seus objectius i es presentà com una cooperativa d'agricultura social lligada a bon preu i amb capacitat de donar treball. Josep M. Coll, pagès a Rodonyà (Alt Camp), responsable de qualitat i seguretat alimentària i d'activitats complementàries a la Comissió Permanent Nacional d'Unió de Pagesos de Catalunya, considerà que en el vessant d'agroturisme s'havia avançat massa ràpid i s'havien deixat valors que caldria recuperar com ara són la cultura, la gastronomia o la producció de proximitat, que els nous turistes demanen. Josep M. Solé (president de la Confederació de Turisme de Comarques de Interior i president de Turalcat), que representa el sector català de turisme rural, es decantà també per l'agroturisme per a les persones que s'han volgut quedar a la terra i han propiciat el manteniment de població en zones de muntanya. Igualment defensà la normativa restringida del turisme rural com una manera d'impedir l'entrada de grans empreses. Anna Torres, doctora en geografia i professora associada de la UB, valorà la posada al dia de la normativa a causa de les noves funcions que pot desenvolupar amb vista a nous turistes, així com retornar als primers objectius que impulsà l'agroturisme. El debat obert girà entorn la incidència de la crisi en l'agricultura social; la dissociació entre producció i consum ecològic i relleu generacional o potenciació d'emprenedors.

Bloc 5.

Se centrà en l'edifici de la masia, i es repartí en la sessió del matí, en la part historicoarqueològica, entesa com la necessitat de conèixer l'evolució de l'edifici des dels orígens fins als nostres dies; i la sessió de la tarda, dedicada a la rehabilitació entesa com una aposta de futur.

La conferència anà a càrrec d'Albert Pla, arquitect-

te i vocal de patrimoni de Rehabimet, que donà a conèixer que Rehabimet està implantada en tot el territori i se centra en les persones, de tal manera que quan cal fer una rehabilitació d'una masia cal tenir en consideració el territori on està implantada i el sistema productiu que la sustenta. Per a aquesta exposició presentà uns quants exemples representatius del Vallès, l'Empordà i la Catalunya Central.

5.1.

L'estat de la qüestió anà a càrrec d'Assumpta Serra, la qual féu un repàs des del primer treball amb recopilació de dades, a principis de segle xx, de l'estudi de la masia i fins a aquest congrés. Una segona part es dedicà a presentar el treball de fa ja uns quants anys, de l'estudi de l'evolució del mas (segles x-xx) i la masia a partir del treball de camp (arqueologia) i la documentació a Catalunya.

Les comunicacions mostraren l'interès per a aquest estudi al llarg de la geografia catalana i des de l'arqueologia fins a la interrelació amb el paisatge. Tenint en compte aquestes temàtiques, Imma Mestres féu l'exposició dels treballs que porten a terme a la Masia de Can Iglésies de Sant Martí de Provençals, tot fent incís en la part arqueològica. S'hi pogueren observar diferències constructives segons la zona i l'ús.

Torres de defensa que esdevingueren masos a l'Empordà com les masies amb torres defensives a l'Escala, en una comunicació presentada per Lurdes Boixo al Gironès; com la Torre Desvern (Celrà), que treballa el grup format per Jordi Sagrera, Lluís Palahí i Josep M. Nolla. Els masos fortificats de Tarragona foren presentats per Joan J. MENCHON. Una especial atenció tingué la comunicació dedicada a aquesta tipologia, amb les seves variants a les Terres de l'Ebre, que presentaren Ferran Torta i Adelina Casanova.

Un altre tema exposat fou la vida quotidiana a través d'inventaris, com la de Ramon Ripoll al Gironès, o l'extens treball, fruit d'una tesi, aportat per Maria del Agua Cortés centrat en la zona del Berguedà. Xavier Solà parlà de la vida quotidiana, els conreus i l'arquitectura dels masos de l'Alt Fluvià i el Brugent en el període 1580-1660. El paisatge i l'arquitectura foren reunits per Salvador Ribas centrat a la zona del Maresme. Un tema nou fou el dels mestres d'obres, en aquest cas dedicat a la saga dels Morató del segle xvii d'Osona, que presentà Maria Garganté.

La fila zero va estar formada per Fernando Álvarez (arquitecte, director Màster Restauració de Monuments, ETSAB/UPC), Josep Santesmases (president de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana), Joan Serra (propietari i representant del grup de propietaris de Torroella de Montgrí i l'Escala) i Joan Montesó (pagès a Roquetes,

Baix Ebre, responsable de Medi Rural a la Comissió Permanent Nacional d'Unió de Pagesos).

Arqueologia de la masia: recerca i rehabilitació. Debat moderat per Isidre Pastor dedicat a l'arqueologia com a eina necessària per fer una rehabilitació de projecte integral i pluridisciplinar. Es portà a terme amb els mateixos participants de la fila zero i s'hi afegiren José Luís Vives, president fundador de Monumenta —Associació de Propietaris de Castells i Edificis Catalogats de Catalunya—, i Assumpta Serra, relatora i coordinadora del bloc. El debat se centrà en defensors i detractors de la necessitat que l'arqueòleg participi en els treballs pluridisciplinars. Igualment s'encetà un altre tema de debat, que s'emplaçà també a la tarda, sobre rehabilitació-restauració.

Bloc 5.2.

L'inici d'aquest bloc, de rehabilitació, va enllaçar amb les discussions posposades del bloc anterior sobre el significat de restauració i rehabilitació i es va poder copsar la dificultat que comporta acotar aquests significats, ja que en alguns casos, com pot ser el de les intervencions a les masies, edificis carregats de simbolismes, els límits no apareixen clarament definits sinó que es tracta d'una frontera difusa.

Les dues presentacions plantejaren l'actuació per transmetre una modernitat i l'actualització en aquests edificis que es poden considerar vius. En la seva presentació, Mònica Alcindor, tingué molt en compte l'antropologia i una visió social dels edificis, considerats simbòlics, i per tant en actuar-hi s'hauria de tenir en compte aquest caràcter però incorporant-li la modernitat, sobretot en els materials per fer més efectiva la rehabilitació. En el mateix sentit es pronuncià Joan Curós en assenyalar que, quan es realitzi una intervenció, caldria tenir respecte i sensualitat tant en els materials a aplicar com a generar una empatia entre tradició i modernitat. Coincidiren amb Mònica Alcindor a destacar la problemàtica de les normatives municipals per tal d'evitar l'obtenció d'uns resultats d'edifici fossilitzat, per acabar reclamant la disposició de l'Administració municipal per tenir tècnics idonis en la redacció dels plans especials. Joan Curós acabà amb algunes imatges de les masies que es construeixen segons els criteris del segle xx.

Les comunicacions presentades se centren en dos territoris prou diferents: les que es situen a Catalunya i l'específica de València, presentada per Juan Miguel del Rey, base del treball que actualment s'hi fa, tot destacant les varietats d'edificis i centrant-se sobretot en el conegut com el Riuruas. Montserrat Caldès exposà un extens treball d'imatges i planimetria de masies del territori de Catalunya i defensa la necessitat de conèixer-la abans. Santi Llagostera, del projecte Greta, centra el treball i problemàtica que trobaren en la zona situada entre el Ripollès i la Garrotxa,

coneguda com Milany - Santa Magdalena - Puig Sa Calm, on el territori hi juga un paper essencial. Oriol Roselló presentà les diferents maneres d'enfocar les intervencions de les masies mitjançant un recorregut per les seves obres, centrades principalment al Baix Empordà. Cada exemple d'intervenció permet reflexionar sobre els principals valors a salvaguardar.

A la fila zero van intervenir-hi Josep Gómez (doctor en arquitectura i catedràtic del Departament d'Estructures Arquitectòniques, UPC), que, tot seguint amb els plantejaments de debat anterior, considerà que no es pot viure solament del passat. L'edifici ha de tenir unes condicions d'habitabilitat millors i, per tant, s'ha de tenir en compte des del terreny fins als materials. Aquests materials, obtinguts segons les tècniques actuals, es poden aplicar diferentment segons si van destinats a llocs ocults o visibles tot respectant al màxim l'essència de l'edifici. Per la seva part Juan Miguel del Rey (catedràtic del Departament de Projectes Arquitectònics UPValència), que es declarà no especialista en rehabilitació, considera que cal mantenir la particularitat de cada edifici i la intervenció ha de deixar en evidència el pas del temps. Finalment Lluís Auquer (arquitecte, especialitzat en sòl rural i en la rehabilitació) coincidí en la necessitat de saber conjuntar tradició i modernitat i també coincidí en la problemàtica que suposen les normatives vigents i els tècnics municipals, a qui demana sensibilitat i coneixement de l'edifici.

Taula rodona.

Per cloure el congrés, es convidaren 4 experts per tal que donessin la seva visió en els 4 temes que s'exposaren i es debateren. Martí Boada, doctor en ciències ambientals i membre del Comitè Espanyol del Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA), destacà com el paisatge que tenim s'ha anat formant al llarg del temps tenint en compte la presència humana que a poc a poc ha deixat una petjada ecològica en equilibri amb el bosc, terres de conreu, aus, creant una biodiversitat sostenible. Actualment tot està en un procés de canvi i què cal fer tenint en compte aquests paràmetres esmentats. Caldrà buscar un altre equilibri que serà diferent perquè el paisatge és viu i s'adapta a les noves circumstàncies. Una alerta a l'Administració per poder recuperar zones de conreu o formes tradicionals d'economia o societat.

Per la seva part, Oriol Nel·lo, doctor en geografia, especialitzat en estudis d'ordenació del territori, secretari per a la Planificació Territorial del Govern de la Generalitat de Catalunya (2003-2011) i membre de l'IEC, analitzà en quin moment es donà valor a la societat rural encarnada com un ideal basat en la masia, que es plasmà en la iniciativa patrocinada per Patxot. Considerà que tot fou fruit d'un moment polític de Catalunya expressat per la Renaixença

i amb una dicotomia entre la Catalunya ciutat, per portar una forma de viure basada sobretot en els avantatges dels serveis que ofereix la ciutat a tot el territori, o al contrari tornar a la vida rural, després d'una decepció de la societat urbana a causa de la Setmana Tràgica. Aquesta dicotomia actualment ha estat guanyada pel món urbà i l'espai rural ha estat ocupat amb formes urbanes, com les urbanitzacions, sense control.

Lourdes Viladomiu, coordinadora de l'equip espanyol en diversos projectes de recerca sobre desenvolupament agrícola i explotacions agràries encarregats per la Comissió Europea i pel Ministeri d'Agricultura, amb una visió molt optimista, exposà els 4 punts que li permeten enviar aquest missatge: a partir dels anys 1980 es comença a donar valor al món rural tant com a lloc productiu amb valor afegit (de proximitat, ecològic), amb diversificació d'estratègies, o com a zona residencial per la qualitat de vida quan s'hi ha incorporat molts serveis. Per mantenir aquesta dinàmica cal que l'Administració hi col·labori i no hi posi traves.

Antoni Vilanova (arquitecte, president de l'Agrupació d'Arquitectes per a la Defensa i la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic (AADIPA) i redactor de Catàlegs de béns i de masies), es destacà pel seu missatge positiu en defensa del Catàleg de masies tot incidint en els canvis que ha experimentat el paisatge rural quan ha esdevingut un espai de lleure i segones residències per a les famílies dedicades al treball industrial. Igualment els espais rurals d'alta muntanya poden fer canvis que no han de ser negatius, sinó tot al contrari, com a la Vall Fosca.

Pòsters.

Igualment, van contribuir a donar la visió general de l'actualitat del nostre territori a l'entorn de la masia, els pòsters que van estar exposats tots els dies. Es poden agrupar en tres temes destacats: 1. Potenciar el territori amb polítiques de desenvolupament rural: a través de projectes associatius, com el de la cooperativa l'Arada, presentat per Marina Vilaseca (Solsonès), o en la variant de turisme rural d'Osona, presentat per Aurora Montserrat (Gestió turística i cultural). Un cas concret és la rehabilitació d'un molí com a hotel a l'Empordà, treballat per Empar Vaqué. Masies + Sostenibles és un projecte que porta anys de treball global i Jordi Vilalta (Consorci per al Desenvolupament de la Catalunya Central) i Pere Báscones (Espai Nòmada) en són uns dels promotors. 2. Coneixement de la història de masies com el dedicat a la Torre Forçosa de l'Empordà, presentada per Joaquim Tremoleda i Mariona Font. Un treball de molts anys fou exposat per Sònia Loewe, Marc Sanabra i Jordi Xiques (Taller de Patrimoni de la UPC. Departaments de Construccions Arquitectòniques II i d'Expressió Gràfica II. UPC), de masies del Collsacabra i del Montseny. Inclòs en aquesta temàtica Carne Bosch s'inclinà pels potencials i

límits dels catàlegs de masies. Una menció especial es deu al treball fet a Vallfogona de Ripollès per Perfecte Costa, Miquel Saña i M Carme Freixa.

A la cloenda hi participaren Carme Sabrí i Puig, directora de Negoci Agrari de Caixabank, i Carles Duarte i Montserrat, director general de la Fundació Lluís Carulla com a representació dels respectius promotors.

De tot plegat se'n poden fer unes conclusions temàtiques en 10 punts.

1. Molts temes són pluridisciplinars en tant que s'han repetit en diversos blocs, com ara el tractament del paisatge entès com un element viu que condiciona i cal tenir-lo en compte.
2. Necessitat que l'Administració s'hi impliqui i impulsi l'emprenedoria.
3. Revisió de les normatives, tant en els catàlegs de masies com en l'àmbit turístic.
4. S'ha encetat un nou cicle que afecta el sector agroalimentari i la forma de vida al món rural.
5. El món de la masia participa del moment actual tant en la crisi com en la sensibilització social.
6. Necessitat d'una aposta per l'accés a la terra, en les diverses modalitats, per a la nova pagesia o impulsar la sustentació de la població.
7. Modernització d'aquesta nova forma de vida i no anquilosar-se en normatives i/o el manteniment del passat.
8. L'edifici, tot i mantenint-li el respecte, pot adaptar-se als nous materials millorant la qualitat de vida dels seus residents.
9. El seu coneixement de manera integral afavoreix les intervencions que responguin a la sensibilitat
10. i necessitats actuals, com a habitatges o en els nous usos.

Nous conceptes com biocultural, agroecològic i agroturisme s'afegeixen a d'altres ja arrelats com biodiversitat i ecologia, que marquen el camí cap on s'encamina el territori rural, amb la masia com a lloc d'unió de les persones i el medi.